

PEDAGOGIKA

ILMIY-NAZARIY VA METODIK JURNAL

2/2023

Bosh muharrir:

Kirgizbayev Abdug'affor Karimjonovich

Maxmudov Abduxalim Xamidovich
(bosh muharrir o'rinbosari)

Tahrir hay'ati:

Djuraev Risbay Xaydarovich
Abdullaeva Shaxzoda
Bulatov Saidaxbor
Ibrayimov Xolboy Ibragimovich
Kamilova Nodira
Kariybaeva Guljaxan
Quronov Maxammadjon
Mamadaliyev Abdumajid
Medetova Raushan
Muslimov Narzulla
Murtazaeva Maxfuza
Safarova Roxat
Tojiboeva Xilolaxon
Xakimov Muxabbat
Xodjaev Begzod

Muassis – Nizomiy nomidagi Toshkent

davlat pedagogika universiteti. Jurnalda pedagogika, psixologiya, o'qitishning metod va texnologiyalariga oid ilmiy-nazariy, ilmiy-metodik maqolalar o'zbek va rus tillarida chop etiladi.

Jurnalga Toshkent shahar Matbuot va axborot boshqarmasining 2014-yil 26-maydagi 02-004-sonli "Ommaviy axborot vositasi davlat ro'yxatidan o'tkazilganligi to'g'risida guvohnoma"si olingan va unga O'zbekiston Respublikasi Milliy kitob palatasining 2008-yil 30-iyundagi 511/S shartnomasi asosida Davriy nashrlarning Xalqaro standartlar (ISSN) – 2010-5320 raqami taqdim etilgan.

O'zbekiston Respublikasi Oliy attestatsiya Komissiyasi rayosatining 2013-yil 30-dekabr-dagi 201/3-sonli qarori bilan ro'yxatga olingan.

PEDAGOGIKA

SCIENTIFIC-THEORETICAL AND
METHODICAL JOURNAL

2/2023

CHIEF EDITOR

Kirgizbayev Abdug'affor Karimjonovich

Maxmudov Abdusalim Xamidovich
(deputy editor-in-chief)

EDITORIAL BOARD:

Djuraev Risbay Xaydarovich
Abdullaeva Shaxzoda
Bulatov Saidaxbor
Ibrayimov Xolboy Ibragimovich
Kamilova Nodira
Karlybaeva Guljaxan
Quronov Maxammadjon
Mamadaliev Abdumajid
Medetova Raushan
Muslimov Narzulla
Murtazaeva Maxfuza
Safarova Roxat
Tojiboeva Xilolaxon
Xakimov Muxabbat
Xodjaev Begzod

The founder: Tashkent State Pedagogical University named after Nizami.

The journal publishes scientific theoretical and methodological articles in Uzbek and Russian languages in the fields of pedagogics, psychology, teaching methods and technologies. The journal has been certified under № 02-004 on the state registration of the mass media from the Tashkent Press and Information Administration as of May 26, 2014 and was awarded the international standard number (ISSN) - 2010-5320 of periodical journals on the basis of the 511/S contract from the National Book Chamber of the Republic of Uzbekistan. The journal has been registered by the Presidium of the Higher Attestation Commission of the Republic of Uzbekistan under № 201/3 as of December 30, 2013.

BOSHLANG'ICH SINFLARDA TA'LIM TIZIMINI RIVOJLANTIRISHDA EKSKURSIYADAN FOYDALANISHNING AHAMIYATI

*Eshmanova Nodira Nazarqulovna, Chirchiq davlat pedagogika universiteti
katta o'qituvchisi*

Annotatsiya. Kreativ qobiliyatga xos asosiy xususiyatlar qatoriga o'ziga xos tafakkur, mustaqil, dadil, shaxsiy fikr, muayyan masala yechimini topishda egallangan bilim, tahlil qilish va sintezlash qobiliyati, ajrata bilish, talqin qilish; ijodiy taxmin qilish va tasavvur etish; yakuniga yetkazish, takomillashtirish.

Tayanch so'zlar: *kreativ qobiliyat, mustaqil, dadil, shaxsiy fikr, muayyan masala yechimini topishda egallangan bilim, ko'nikma va malakalar.*

ВАЖНОСТЬ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ЭКСКУРСИИ В РАЗВИТИИ СИСТЕМЫ ОБРАЗОВАНИЯ В НАЧАЛЬНЫХ КЛАССАХ

*Эшманова Нодира Назаркуловна, старший преподаватель Чирчикского
государственного педагогического университета*

Аннотация. Среди основных черт, присущих творческим способностям, специфическое мышление, независимое, смелое, личное мнение, знания, приобретенные при поиске решения конкретной проблемы, способность анализировать и синтезировать, различать, интерпретировать; творческое угадывание и воображение; доводить до конца, эволюционизм.

Ключевые слова: *творческие способности, независимость, смелость, личное мнение; знания, умения и квалификации, приобретаемые при поиске решения конкретной проблемы.*

THE IMPORTANCE OF USING EXCURSIONS IN THE DEVELOPMENT OF THE EDUCATION SYSTEM IN PRIMARY SCHOOLS

*Eshmanova Nodira Nazarkulovna, senior lecturer of Chirchik state
pedagogical university*

Abstract. Among the main features inherent in creative abilities are specific thinking, independent, bold, personal opinion, knowledge acquired in the search for a solution to a specific problem, the ability to analyze and synthesize, distinguish, interpret; creative guessing and imagination; bring to an end, evolutionism.

Key words: *creativity, independence, courage, personal opinion; knowledge, skills and qualifications acquired in the search for a solution to a specific problem.*

Kirish. Bugungi zamon ta'lim tarbiya jarayonida faol ishtirok etilish bevosita dars sifat samaradorligini ko'tarish asosida yuqori natijalarga erishishga zamin bulmoqda. Mashg'ulot turlari o'quvchilarni mustaqil tadqiqotchilik faoliyatiga jalb etib, ularda ijodiy fikr, kreativ tafakkur va qobiliyatni rivojlantiradi. Bularning barchasi «O'zbekiston tarixiy-madaniy yodgorliklarini kreativ o'rganish» mavzusidagi sinfdan tashqari mashg'ulotlar mualliflik dasturining o'quv faoliyati samaradorligini ta'minlashiga, o'quvchilarda kreativlik qobiliyatini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Asosiy qisim. Avval aytib o'tilganidek, ekskursiya bu diqqatga sazovor, tarixiy joylarni ko'rsatish va ularning ushbu o'lka iqtisodiyoti, madaniyati, tabiyatiga tutgan o'rni haqida

hikoya qilish bilan harakterlanadi. Ekskursiyaning bu ikki elementi bir-biri bilan uzviy bog'liqdir. U yoki bu ob'ektlarning mavjudligi hikoya mazmunini belgilaydi, hikoyaning o'zi esa, ko'rsatish uchun aniq obyektning mavjudligini talab qiladi. Lekin shuni yodda tutish kerakki, ekskursiya uchun eng muhimi ko'rsatish, namoyish etishdir. U aniq bir reja texnologik xarita asosida olib boriladi. Namoyish etish – obyektlar tahlili, zaruriy tushuntirishlar, xulosalar bilan to'ldiriladi. V.A.Sichinava fikricha, ekskursiyaga muhim rol o'ynaydigan ko'rgazmali vositalar 3 turga bo'linadi: ekskursiya marshrutidagi haqiqiy(asosiy) ekskursiya obyektlari; qo'shimcha illyustrativ materiallar (gid portfelidagi ko'rgazmali materiallar); so'zli-obrazli material gid mahoratiga bog'liq bo'lib, voqealarni yorqin tushuntirib berish evaziga erishiladi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyev o'quvchi yoshlarni zamon talablariga muvofiq yangicha ishlash va fikrlashga izlanish, tashabbuskorlik va tadbirkorlikka chaqirmoqda. Shu sababli ta'lim tizimi va mazmunini takomillashtirish, uni real hayotga yaqinlashtirish, shuningdek, yoshlarda intellektual-ijodiy rivojlanish; ijtimoiy-kommunikativ qobiliyatni o'stirish lozimdir.

O'tgan vaqt mobaynida ta'lim amaliyotida ushbu vazifalarni hal etishda birmuncha yutuqlarga ham erishildi. Xususan, maktablarda tarixiy-madaniy merosni o'rganish bo'yicha sinfdan tashqari mashg'ulotlarda o'quvchilarni ijodiy faoliyatga yo'naltirish muammosi dolzarb ahamiyat kasb etmoqda.

Buyuk mutafakkirlar: al-Xorazmiy, imom Buxoriy, Abu Nasr Forobiy, Abu Rayhon Beruniy, Abu Ali ibn Sino, Yusuf Xos Hojib, Xo'ja Ahmad Yassaviy, Alisher Navoiy, Ogahiy va boshqa buyuk ajdodlarimiz, shuningdek, Mahmudo'ja Behbudiy, Abdulla Avloniy, Abdurauf Fitrat kabi ma'rifatparvarlar pedagogik merosi madaniy-ma'rifiy tarbiyaning asosini tashkil qiladi bu zamonaviy etuk shaxsni shakllantirishning ishonchli yo'nalishidir. Shu bilan birga o'quvchilarning ma'naviy intellektual-ijodiy rivojlanishida xalq pedagogikasidan foydalanish faollashdi.

Umuman olganda, sinfdan tashqari mashg'ulotlarning aniq texnologiyasiga quyidagi talablar qo'yiladi: o'quvchilarning emotsional-hissiy kayfiyatiga e'tibor berish; bunda ularning kreativlik qobiliyatlari va imkoniyatlaridan, ayniqsa, intellektual-ijodiy qobiliyatlaridan foydalanish; tarixiy-madaniy bilimlarni o'rganish davomida o'quvchilarni faol intellektual-ijodiy jarayonga jalb qilish orqali ularning mos intellektual-ijodiy mahsulot ustida ishlash jarayonida o'z kreativligini rivojlantirish va o'z-o'zini takomillashtirishiga erishish; faol o'quvchilarni alohida rag'batlantirish.

Demak, tadqiqotda amalga oshiriladigan pedagogik tizim quyidagilarga yo'naltiriladi: yuqori sinf o'quvchilariga tafakkur yurtishning an'naviy sxemalaridan chetga chiqqan holda fikr yuritishga imkon yaratish, ularning qadimiy me'morchilik san'atiga oid muammoni idrok qilish, anglash orqali qo'yilgan masala va vazifalarni tez, dadil va haqqoniy tarzda hal qilishlariga erishish; O'zbekistonning tarixiy-madaniy merosi bilan bog'liq turli o'quv va o'qishdan tashqari vaziyatlarda o'quvchilarning intellektual-ijodiy qobiliyatini faollashtirish; o'quvchiga o'zining etarli darajada chuqur bilim va o'ziga xos fikrlashga egaligini namoyish qilish imkonini berish; o'quvchilarda kreativlikni «his etish» va ulardan faol foydalanish: muammo va masalani chuqur his qilish, tafakkur tezligi, aniqligi, o'zgaruvchanligi va dadilligi, tafakkur qobiliyatining o'ziga xosligi, tafakkurning ijodiyligi, texnologikligi, ijodiy faoliyat konstruktivligini rivojlantirish kabilar.

Amaliyot sinfdan tashqari mashg'ulotlarda o'quvchilarda tarixiy-madaniy idrok qilish, topshirilgan va erkin tanlov asosida mustaqil bajariladigan intellektual-ijodiy ishlar orqali

egallangan bilim, tushuncha, taassurot va tasavvurlarning ortib borishini tasdiqlaydi. Demak, ushbu mashg'ulotlar mazmuni yuqori sinf o'quvchilari shaxsida kreativlik qobiliyatini rivojlantirishda ijtimoiy-pedagogik ahamiyatga ega. Intellektual-ijodiy faoliyat haqiqatan ham o'quvchida kreativlik qobiliyatini rivojlantirishning muayyan natijasi sifatida amalga oshadi. Bunda innovatsion didaktik shart-sharoitlar muhim o'rin tutadi.

Ma'lumki, innovatsiya inglizcha «o'zgarish, yangilik kiritish» ma'nosini anglatadi. U mutlaq yangi echim va g'oyalar kiritish yo'li bilan ta'limni samarali tashkil etish yoki boshqarishga qaratiladi. Tadqiqot jarayonida innovatsion didaktik shart-sharoitlarni imkon qadar ta'minlashda ta'limning innovatsion metodlaridan keng foydalanildi. Shuningdek, zamon talablariga mutanosib innovatsion, noan'anaviy, an'anaviy metodlar hamda mualliflik texnologiyalaridan tashkil topgan qator didaktik metodlardan tizimli foydalanish mumkin.

Metodlardan tizimli foydalanishda quyidagilar ko'zda tutiladi: o'rganilayotgan tarixiy-madaniy materialning mazmuni mashg'ulotlarning tuzilmaviy-mazmundor asosi hamda ularning o'zaro mutanosibli; ilgarilovchi, murakkab yondashuvdan foydalanishning mumkinligi.

Innovatsion, noan'anaviy, an'anaviy metodlar hamda mualliflik texnologiyalarini qo'llashda ularning muayyan o'quv predmeti va didaktik tizim tarkibiga taalluqli ekanligi, o'quvchilar yosh xususiyatiga mosligi, ularning kreativlik qobiliyatlarini optimallashtira olishi, egallagan ijodiy ko'nikma va malakalarini takomillashtira olishi; kreativlik qobiliyatini rivojlantirishga ko'maklashishi, mashg'ulotlar mavzusi, maqsadi va mazmuniga mosligi va mutanosibli hisobga olinadi. Intellektual-ijodiy jarayonda reproduktiv, mahsuldor qobiliyatlarni safarbar qiladigan o'quvchilarning muammoli-qidiruv faoliyatini faollashtiradigan hamkorlik pedagogikasiga bevosita aloqador ta'lim metodlardan foydalanildi. Shuningdek, pedagogik tashkil qilish, boshqarish, pedagogik talab, to'g'rilash, nazorat va o'z-o'zini nazorat, rag'batlantirish va taqdirlash, o'z-o'zini tarbiyalash, o'z-o'zini rivojlantirish kabi tarbiya metodlari ham keng qo'llanildi. O'zbekiston tarixiy-madaniy yodgorliklarini o'rganishga qaratilgan intellektual-ijodiy faoliyat jarayonida o'quvchilarga me'moriy yodgorliklarga kreativ munosabat qandayligini anglatishga yo'naltirilgan didaktik o'yinlar alohida o'rin tutadi.

Bunday didaktik o'yin turlariga quyidagilarni kiritish mumkin: improvizatsiya, xayol, ijodiy tasavvur (xayolan o'tmishdan zamonaviylikka yoki aksincha zamonaviylikdan o'tmishga tomon sayr etish); qadimiy rivoyat, afsona yoki bo'lib o'tgan voqea syujetlarini izlab topish va ularni jonlantirib tasavvur etish (masalan, yodgorliklarning qurilishi jarayonlarini); O'zbekiston tarixiy-madaniy yodgorliklari bilan bevosita bog'liq bo'lgan, mazmunida ma'lum harakatlar uchraydigan hikoyalar yozish va ular asosida muloqotli, rolli, vaziyatli; musobaqa-o'yinlar tashkil etish kabilar.

O'quvchilarida kreativlik qobiliyatini rivojlantirishda modulli, dasturlashtirish, klaster, insayt, «breyntormingli», «girlyanda», «virtual ekskursiya» metodi kabilar ham muhim o'rin tutadi. Bu xil metodlar qo'llanilganida eksklyuziv yangilik, tugallanmaganlik, ijodiy davom qildirish, relaksatsiya, to'satdan o'zaro interv'yular olish, kutilmagan so'rov kabi psixologik-pedagogik ta'sirdan oqilona foydalaniladi. O'zbekiston qadimiy me'morchilik yodgorliklariga (foto-kino-tele – komp'yuter vositasida) «Virtual ekskursiya» uyushtirishda quyidagi o'quv-biluv bosqichlari ketma-ketligiga rioya qilinadi.

Virtual metod asosida o'quv materialini bayon qilish jarayonida quyidagilarga e'tibor qaratiladi: me'moriy yodgorlikning funktsiyaviy vazifasining nimalardan iborat ekanligi; inshootning maqsadi, inshoot qurilgan davrning tarixi va madaniyati; yodgorlik tarixi haqida

ma'lumot berish; yodgorlikning umumiy me'moriy, badiiy qiyofasini tavsiflash; o'quvchilarning ushbu qadimiy me'morchilik san'atini emotsional-hissiy (ixtiyoriy) badiiy-tahliliy, algoritmlashgan, estetik (yo'nalgan) idrok qilishi; o'quvchilarni yodgorlik milliy boylik, jahon merosi ekanligi to'g'risida mulohaza yuritishga yo'naltirish.

Xulosa. O'qitishning maxsus printsiplariga rioya etish hamda ta'lim jarayoniga oqilona rahbarlik qilish orqali o'qituvchi mashg'ulotning yuqori samaradorligini ta'minlaydi. O'quvchilarning guruhli va jamoaviy faoliyatini tashkil etishda ularga jamoa yutug'i va kamchiligiga umumiy daxldorlik tuyg'usini singdirish bilan ularni sotsiumga erkin kirib keta olishi, ya'ni ijtimoiylashuvini yo'lga qo'yadi.

Adabiyotlar:

1. Mirziyoyev Sh. Bugun ma'rifatga e'tibor qaratish har qachongidan ham muhimdir: <https://www.gazeta.uz/uz/2016/10/19/ustuvor/>.

2. Каримов И.А. Юсак маънавият - энгилмас куч. - Т.: Маънавият, 2008. - 176 б.

3. Мурадова Д.Д. Освоение новых знаний и умений посредством инновационных методов как стержневая основа развития креативности // Халқ таълими. - Т., 2006. - 1-сон. - Б. 152-155.

4. Немов Р.С. Психология: Учебник для студентов высших учебных заведений. В 2-х кн. Кн. 1 - Общие основы психологии. - М.: Владос, 1994. - 217 б., Кн. 2 - Становление личности в ранней юности. - М.: Владос, 1998. - 606 б.

5. Тилакова М.А. VIII-IX синф ўқувчиларида синфдан ташқари машғулотларда креатив қобилиятларни ривожлантиришнинг педагогик шарт-шароитлари: Пед. фанл. ... д-ри ... Дис. - Т., 2019.

PEDAGOGIKA VA PSIXOLOGIYA, PEDAGOGIK INNOVATIKA

Kamilova N.G'
Zo'ravonlikni boshidan kechirgan voyaga yetmagalarnisud-psixologiya ekspertizasi.....3

Галущенко И.Г.
О методах развития мыслительных способностей у студентов-музыковедов в процессе научно-творческой деятельности.....6

Xodjayev S.U.
Sulaymon Boqirg'oni va Najmiddin Kurbolarning pedagogik merosi.....9

Tojiboyeva X.M.
Yunogogika – pedagogikaning mustaqil sohasi sifatida.....13

Абдуллаева Ш.А.
Развитие образовательных компетенций у студентов педагогических вузов.....16

Jumasheva G.X., Teneibayeva A.K., Sparniyazova A.K.
Oilada bolalarni xalq og'zaki ijodi namunolari asosida tarbiyalashning nazariy asoslari.....20

Курбанова Г.А.
Влияние музыкальных звуков на психику человека.....23

Nishanova Z.T., Mansurxonova Z.B.
Kitob o'qishning inson hayotidagi ahamiyati.....28

Махмудов А.Х.
Цифровая школа – перспективы и пути трансформации: часть первая.....32

Murtozaeva M.M.
Talaba-yoshlarda ekopedagogik kompetentligini rivojlantirishning amaliy va ilmiy-nazariy tahlilari.....36

Voxidova N.X.
Bo'lajak o'qituvchilarni tarbiyaviy faoliyatga tayyorlash tizimini takomillashtirish muammolari va yechimlari.....41

Ashurova S.Yu.
Maxsus fanlardan o'quvchilarni faollashtirish darajasini oshirishda individual-psixologik xususiyatlarining ahamiyati.....45

Akratova G.R.
O'quvchida tanqidiy tafakkurning rivojlanishi – ijtimoiy munosabatlarga tayyorlik kafolati.....50

Norkulov H.D.
Oilada o'smirlar tabiyasini tashkil etishning huquqiy va nazariy asoslari.....54

Nosirov B.G'
Masofaviy ta'lim sharoitida pedagog kadrlar kasbiy kompetentligini takomillashtirishning o'rni va ahamiyati.....59

Абдуллаева Н.А.
Совершенствование познавательно-профессиональных компетенций студентов посредством эргономического и гендерного подходов в современном образовании.....63

Ким И.Н.
Зарубежный подход и тенденции в организации экологического образования в республике Узбекистан.....67

Kuchkinov A.Yu.
Boshlang'ich ta'lim yo'nalishi talabalarining ekopedagogik kompetentligini rivojlantirishda eko-steam yondashuvning imkoniyatlari.....71

Jo'rayev M.M.
Kasbga yo'naltirilgan ta'lim kontekstida fanni o'qitishda raqamli texnologiyalardan foydalanish.....75

Nazarov A.A.
Turkistonda maktab ta'limi tizimining rivojlantirish tarixi va pedagogik o'ziga xosligi (XIX asr ikkinchi yarin – XX asr boshlari).....78

Usmanova F.S.
Innovatsion yondashuv asosida yoshlarda madaniyat kompetentligini rivojlantirishning muhim yo'nalishlari.....84

Urazbayeva D.R.
O'quvchilarda chet tillarni o'rgatishda ijtimoiylashtiruv vositalari.....88

Hoshimov I.
Umumta'lim maktablari o'quv-tarbiya jarayonida tarixiy-madaniy milliy merosdan foydalanish modeli.....93

Boymurodova Z.X.
Tarbiya jarayonida ta'lim muassasalari hamda pedagogiklarning o'rni.....98

Karabayeva D.I.
Texnologiya darslarida boshlang'ich sibf eshitishida nuqsoni bo'lgan bolalar nutqini rivojlantirish.....101

Raxmatullayev D.R.
Professional ta'lim muassasalarining o'quvchilarida axborot madaniyatini shakllantirish.....105

Atakulova N.A.
Talabalarda diniy dunyoqarashni shakllantirishda dunyoviy hamda diniy bilimlar integratsiyasining ahamiyati.....109

Maxmudova F.X.
Raqamli iqtisodiyotning fan va ta'lim integratsiyasi rivojlanishida talabalar kasbiy ko'nikmalarini shakllantirish.....113

Suvonova L.I.
Bo'lajak o'qituvchilarda kommunikativlik layoqatini Steam texnologiyalari asosida takomillashtirish.....116

Xusanov B.
Oilalarda o'smir yoshlarni ijtimoiy-ma'naviy tayyorlashda targ'ibot mexanizmlarini takomillashtirishning ilmiy-metodologik asoslari.....121

Пирматова М.
Ценностная ориентация малой прозы Ю.Буйды.....125

Omarova G.S.
Mehnat huquqi fanida ta'limni tabaqalashtirish.....130

Xazratkulova G.T.
«Steam-ta'lim» yondashuvi asosida maktabgacha katta yoshdagi bolalarni tasviriy faoliyatini takomillashtirish.....133

Raximova Sh.A.
Bo'lajak o'qituvchilarda o'quvchilarning rivojlanish darajalarini tashxislash-baholash ko'nikmalarini shakllantirishning pedagogik shart-sharoitlari.....138

Asatova Sh.Z.
Oliy ta'lim tizimida boshkaruv faoliyati nazoratini modernizatsionlash.....142

Tilavova S.B.
Bo'lajak boshlang'ich ta'lim o'qituvchilarning ekologik kompetentligini takomillashtirishda steam yondashuv.....146

Dadajanova D.A.
Chet tilini o'qitishda talabalar o'z-o'zini rivojlantirishning kompetensiyasining pedagogik imkoniyatlari.....150

Eshmanova N.N.
Boshlang'icg sinflarda ta'lim tizimini rivojlantirishda ekskursiyadan foydalanishning ahamiyati.....154

Mirzayev J.T.
Yoshlar ijtimoiy hulq-atvoriga internet muloqoti ta'sirining psixologik jihatlari.....158

Ergashev A.R.
Masofaviy ta'lim sharoitida talabalarni ma'naviy-axloqiy tarbiyalashning pedagogik usullari.....161

Nishanov A.O.
Axborot kommunikatsiya texnologiyalari muhitida o'qituvchilar malakasini oshirish asosida ularning kasbiy sifatlarini rivojlantirish.....164

Gulamov J.B.
Masofaviy ta'lim sharoitida talabalarining mas'uliyat ko'nikmalarini shakllantirishning pedagogik imkoniyatlari (gumanitar ta'lim yunalishi talabalari misolida).....167